

ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΦΡΙΔΙΩΝ

χαταρτιαζόμενο

ν πό

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ

Πρωτογρεεβιτέρα

ΤΟΜΟΣ Α'

περιέχων

τὰς ἀκολυθίας τῷ Κυριακῷ οἱ ἑορτῶν

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

,ΒΓ' (2003)

Προοίμιο στήν παροῦσα ἔκδοση

Ο θεοκίνητος πόθος γιὰ λειτουργικὴ εὐταξίᾳ καὶ τὴ μελωδικὴ ἔκφραση μὲ τὴν φυχὴ καὶ τὸ σῶμα, τῆς θεοφιλίας, τῆς θεοσέβειας καὶ τῆς ἀέναης λατρευτικῆς προσκύνησης τοῦ ὑποποδίου τῶν ποδῶν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, ὁδῆγησε, κατὰ τὴ ροὴ τῶν καιρῶν καὶ χρόνων, πολλοὺς χαρισματοφόρους στὴ δημιουργία καὶ καλλιέργεια ἐνὸς σπουδαίου αλάδου τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ὀνομάζεται φωλιτικὴ τέχνη, ὁρθόδοξη λειτουργικὴ μουσικὴ, μελωδία τῆς δοξολογίας, τῆς προσφορᾶς, τῆς ταπείνωσης καὶ τῆς κατάνυξης.

Ἡ ίστορία μεγάλη, τὰ μεγέθη ἀληθινὰ, καὶ ζωογόνα καὶ γ' ἄλλες σφαιρίες τῆς βιοτῆς, γιατὶ ὁ Λατρευόμενος εἶναι ἡ Ἀλήθεια καὶ ἀνείπωτα μαρτυρημένες οἱ δωρεὲς ποὺ μυστικὰ σκορπάει σ' ὅσους γενναιόψυχα καὶ πλατύκαρδα προσφέρουν τὸν πόθο τῆς δημιουργίας, τὸν πόνο τοῦ μακροῦ κόπου, καὶ τὸ «Κύριε ἐλέέσον» τῆς σχέσης μαζί Του.

Ἡ φωλιτικὴ τέχνη «μετράει» αἰῶνες παρουσίας πλάι στὴ βιοτὴ τοῦ ὁρθόδοξου ἀνθρώπου, στὴ διακονία τοῦ μεγάλου μυστηρίου τῆς εὔσεβείας καὶ στὴν εὐλαβικὴ προσαγωγὴ τῶν πνευματοκίνητων ρημάτων τῶν ὁρθοδόξων πρὸς τὴν Τριαδικὴ Θεότητα. Θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι στοὺς αἰῶνες αὐτοὺς ἔξαντλήθηκαν τὰ ὅρια τῆς καλλιέργειας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἔμπνευσης στὴ σύνθεση μελωδικῶν σχημάτων καὶ εἰκόνων καὶ φυχικῶν διαθέσεων γιὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ὑμνογραφικοῦ λόγου καὶ γιὰ τὴν ἔκχήτηση τῆς κοινωνίας μὲ τὸ Θεό. Ἡ ἀνὰ χεῖρας ὅμως ἔκδοση –σὲ δύο τόμους, ἀπὸ τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο– *Μουσικὸ Τριώδιο* τοῦ κύρι Κωνσταντίνου ιερέως Παπαγιάννη, Μεγ. Πρωτοπρεσβυτέρου τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης, φανερώνει ὅτι ἡ θεοσέβεια καὶ ὁ εὐρύτατος πολιτισμὸς ποὺ αὐτὴ δημιουργεῖ, δὲν ἔχει ὅρια διακριτὰ μὲ τὸ ἀνθρώπινο μάτι. Φανερώνει ἀκόμα ὅτι οἱ ἐργάτες στὸν ἀμπελῶνα εἶναι πολλοί, τὰ χαρίσματα ποὺ τοὺς δόθηκαν πλούσια, μὰ κι ἡ ταπεινότητα καὶ τὸ ἀφιλόδοξο πολλῶν τους ἀνάλογα μεγάλα μὲ τὴν ἀξιοσύνη τους. Κι ὅσο κι ἀν –ἐκ πρώτης ὅψεως, μὰ ὅχι στ' ἀλήθεια– μοιάζει ν' ἀκυρώνω τὴν τελευταία διατύπωση, δὲν μπορῶ παρὰ νὰ χαράξω ἐδῶ λίγες γραμμὲς γιὰ δύο ἀξίες: τὸν δημιουργὸ καὶ τὸ παρόν καλλιγράφημά του.

Ο π. Κωνσταντίνος εἶναι γνωστὸς μελετητὴς τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, τῆς ὑμνογραφίας καὶ τοῦ Τυπικοῦ τῆς ὁρθόδοξης ἐκκλησίας, τὴν δποία διακονεῖ συνετὰ ὡς κληρικὸς γιὰ περίπου 45 ἔτη. Εἶναι συγγραφέας πολλῶν μελετῶν γιὰ λειτουργικὰ καὶ ὑμνογραφικὰ θέματα, οἱ δποίες ἔχουν δημοσιευτεῖ στὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ *Γρηγόριος* ὁ Παλαμᾶς τῆς Ι. Μ. Θεσσαλονίκης καὶ

Κληρονομία τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν. "Εχει ἐπιμεληθεῖ τὴν ἔκδοση λειτουργικῶν βιβλίων, τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Ἐβδομάδος (1985) καὶ τοῦ Ἱερατικοῦ (2002) τὰ δόποια ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ διτόμου Ἀνθολογίου τῶν ἵερων Ἀκολουθιῶν (ἐκδόσεις «Ὀρθόδοξος Κυψέλη», 1993). Ἀποκορύφωμα τῆς λειτουργικῆς του προσφορᾶς ἀποτελοῦν δύο ὄγκωδη, ἀνέκδοτα ἀκόμη πονήματά του: Τὸ Σύστημα Τυπικοῦ τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, πληρέστατο καὶ ἀναλυτικώτατο Τυπικό, ποὺ ἔρχεται νὰ συμπληρώσει τὰ Τυπικὰ τοῦ Κωνσταντίνου πρωτοφάλτου καὶ Γεωργίου Βιολάκη καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὶς ἐλλείψεις καὶ τὰ σφάλματά τους (καὶ ποὺ ἐλπίζουμε σύντομα νὰ ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία), καὶ τὸ Ἀντιφωνάριον, πλήρης ἀποκατάσταση τῶν προκειμένων, ἀλληλουιαρίων, ἀντιφώνων καὶ κοινωνικῶν κατὰ τὴν ἀρχαία τάξη, ποὺ κι αὐτὸ περιμένει ὑπομονετικά τὴν ὥρα ποὺ θὰ δεῖ «τῆς ἐκδόσεως τὸ πέρας», «εἰς κοινὸν ὅφελος». Ο π. Κωνσταντίνος εἶναι ἀκόμα οὐσιαστικὸς διμιλητῆς σὲ συνέδρια σχετικὰ μὲ τὰ λειτουργικὰ θέματα.

Ωστόσο, ἡ βιωματικὴ σχέση τοῦ π. Κωνσταντίνου μὲ τὴν λατρεία καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη ἔχειναι ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία ἐδῶ καὶ 60 καὶ πλέον χρόνια, μὲ τὴν ἐκμάθηση, τὴ μελέτη καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς φαλτικῆς, στὸν θαυμασιώτατο ἀρχαῖο ναὸ τῶν Ἅγιων Δώδεκα Ἀποστόλων, συνεχίζεται μὲ τὴν διακονία του κατὰ τὴν πρώτη νεότητά του ὡς β' φάλτου στὸν ἵδιο ναὸ (1947-1950) καὶ ὡς πρωτοφάλτου στὸν ναὸ τοῦ Ἅγιου Θεράποντος στὰ χρόνια 1950-51 καὶ ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν ἐπὶ 37 χρόνια (1959-1996) ἱερατικὴ διακονία του στὸ ναὸ τῶν Ἅγιων Ἀποστόλων ὃπου ὡς σήμερα -συνταξιοῦχος πιὰ πρεσβύτης- προσέρχεται καὶ λειτουργεῖ καὶ κηρύττει. Ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν μουσικὴ τῆς λατρείας δὲν τὸν ἐγκατέλειψε ποτέ. Ἀντίθετα, συνδυασμένη μὲ τὴν ἀριστηθεολογικὴ καὶ φιλολογικὴ του κατάρτιση καὶ μὲ τὴν εὐστοχία καὶ εὐθυκρίσια ποὺ τὸν διακρίνει, τὸν ὀδήγησε σὲ συγγραφὴ πλήθους μουσικῶν βιβλίων, μικρότερων καὶ μεγαλύτερων, ἀνάλογα μὲ τὴν θεραπευόμενη κάθε φορὰ ἀνάγκη, ἀνέκδοτων ὅλων ὡς τώρα.

Τὰ παιδιά του, ἀριστοὶ ἐπίσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, καθὼς καὶ ὅσοι εὐτυχήσαμε νὰ τὸν γνωρίσουμε καὶ νὰ μαθητεύουμε κοντά του, κατέχουμε καὶ χαιρόμαστε στὴν φαλτικὴ μας πολλοὺς καὶ πολύφυλλους αὐτόγραφους κώδικες τῶν συνθεμάτων του: δίτομο Τριώδιο, Μ. Ἐβδομάδα, Πεντηκοστάριο, τρίτομη Παρακλητική, Μουσικὰ Μηναῖα σὲ 9 τόμους, Καταβασίες, πολυάριθμα μικρότερα τευχίδια μὲ πληρέστατες μελοποιήσεις ὅλων τῶν ἀκολουθιῶν (ἀρχαίων Θ. Λειτουργιῶν, περιστατικῶν ἀκολουθῶν, νεώτερων ἀκολουθιῶν Ἅγιων καὶ ἑορτῶν), ἀλλὰ καὶ ἀντιγραφὲς παλαιότερων δυσεύρετων μουσικῶν βιβλίων μὲ προσθῆκες ἀπὸ τὴν προσωπική του μελοποιη-

τική δημιουργία. Κι δλ' αύτά γραμμένα, δεμένα και σταχωμένα με τὸ χέρι του.

Θὰ ἔλεγε βέβαια κάποιος ὅτι, ὥραϊα και καλὰ εἶναι ὅλα τοῦτα, ἀλλὰ στὴ σημερινὴ ἐποχὴ ποὺ «έπληθυνε ὁ λόγος» περὶ πάντων, τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι ἡ ποσότητα τῶν γραφῶν μας, ἀλλὰ ἡ ποιότητα, ἡ αὐθεντικότητα τῶν λειτουργικῶν μορφῶν τὶς δποῖες ἐμφανίζουμε και προτείνουμε γιὰ (ἐπαν)έφαρμογὴ και –συγκεκριμένα, προκειμένου γιὰ τὴν φαλτική, ἡ δρθότερη ἔκφραση τοῦ ὑμνογραφικοῦ λόγου μὲ χρήση τῶν παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν–λειτουργικῶν μελωδικῶν θέσεων, ὁ ἐπιτυχῆς χωρισμὸς και τονισμὸς του, ἡ –μὲ βαθιὰ γνώση– διόρθωση τούλαχιστον τῶν προφανῶν σφαλμάτων ποὺ ἔχουν παρεισφρήσει και ἡ ἀπόδοσή του στοὺς πιστοὺς ὡς μέσου λογικῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Ὄπως θὰ διαπιστώσει μετὰ ἀπὸ προσεκτικὴ μελέτη ὁ χρήστης τοῦ παρόντος βιβλίου, αύτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ δυνατὸ σημεῖο τῆς προσφορᾶς τοῦ π. Κωνσταντίνου στὴ λειτουργικὴ μας ζωὴ και συγκεκριμένα στὴν μουσικὴ τῆς λατρείας μας. Κι δ λόγος μᾶς φέρνει τώρα στὸ δεύτερο θέμα αὐτοῦ τοῦ σύντομου Προοιμίου: στὴν ἀξία τοῦ ἔργου του και στὴν ἀνάγκη ἔκδοσής του.

Τὰ ὑμνογραφήματα τῶν κινητῶν ἔօρτῶν, και ἰδιαίτερα τῆς περιόδου τοῦ Τριαδίου, ἀποτελοῦν τὸν κολοφῶνα τῆς ποιητικῆς δημιουργίας μέσα στὸ σύνολο τῆς ἐκκλησιαστικῆς–λειτουργικῆς λογοτεχνίας. Στὴ διάρκεια τῶν 190 χρόνων τῆς χρήσης τῆς νέας μεθόδου και τῶν 180 και πλέον χρόνων τοῦ ἔντυπου μουσικοῦ βιβλίου, πάμπολλα βιβλία ἔκδοθηκαν γιὰ νὰ θεραπεύσουν τὴν ἀνάγκη ἐπάξιας φαλμώδησής τους και νὰ προσπαθήσουν νὰ τὰ φέρουν στὸ στόμα τῶν φιλακόλουθων πιστῶν. Ἀλλα ἀπ' αύτὰ πέτυχαν λίγο κι ἄλλα πολὺ τὸν στόχο τους. Ὡστόσο, κάποιες ἀδυναμίες ἔμειναν νὰ συνοδεύουν διαχρονικὰ ὅλες σχεδὸν τοῦτες τὶς ἀγαθοκίνητες ἔκδόσεις: σημαντικὴ ἔλλειψη πληρότητος στὴν ὅλη, ἀπουσία συστηματικότητος στὴν κατάταξή της, λαθεμένες γραφές στὸ κείμενο ποὺ παρέμεναν και παραμένουν βασανιστικὰ –καίτοι καταφανεῖς– ἀδιόρθωτες, ἀκριτο «πέρασμα» τέτοιων λαθῶν ἀπὸ τὴ μιὰ μουσικὴ ἔκδοση στὴν ἄλλη, και τέλος, βαρύτητα στὴν σύμμετρη και καλιτεχνικὴ ἀνάπτυξη τῆς μελωδίας –καλὴ και ἐπαινετὴ κατ' ἀρχὴν–, εἰς βάρος δημως κάποτε τοῦ ὀρθοῦ χωρισμοῦ και τονισμοῦ τοῦ ὕμνου και ἄρα τῆς λογικῆς λατρείας.

Πρέπει νὰ εἶναι γνώστης τῆς λατρείας και ἔμπειρος μουσικὸς ὁ προσεκτικὸς φυλλομέτρης τῶν δύο παρόντων τόμων, κι ἀκόμα νὰ ἔχει αἰσθητήριο λειτουργικὸ και ὀπλισμὸ ἐλληνόγλωσσο γιὰ νὰ ἀναγνωρίσει και νὰ καρπωθεῖ τὴν χρησιμότητα τῶν παρεμβάσεων τοῦ συγγραφέα στὴ μουσικὴ, στὸ κείμενο τῶν ὕμνων –ὅπου χρειάζεται–, στὴν τάξη φαλμώδησής τους, στὴν μελοποίηση τῶν ἀτόνιστων ὡς τώρα ὕμνων και τὴν εὔτακτη δόμηση τοῦ ὄλου ἔργου ὡστε νὰ εἶναι πραγματικὰ και πολύπλευρα λειτουργικό. Ἀλλὰ κι ἂν

δὲν ἔχει τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς ὁ μελετητής, δὲν πειράζει: τοῦ δίδεται νὰ μαθητεύσει στὶς σελίδες του κατὰ τὸ «δίδου σοφῷ ἀφορμῇ καὶ σοφώτερος ἔσται» (Παρ. θ' 9), νὰ ἐνεργοποιήσει ἢ καὶ δημιουργήσει ἐξ ἀρχῆς τὰ αἰσθητήριά του, νὰ ἐπιχειρήσει τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν φτωχὴν διόρθωσην λίγων χαρακτήρων ποσότητος καὶ χρόνου, στὴν συνολικότερη θέα τῆς φαλμωδίας ὡς ἔλλογης συνομιλίας μὲ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Κι ἀργότερα, -ποιὸς ξέρει;- ὅταν «ἐνδιατρίψει ἐπὶ πολὺ» (κατὰ τὶς προσταγὲς τῶν διδασκάλων), νὰ καταθέσει καὶ τὴ δική του πρόταση.

Τὰ μέλη τοῦ π. Κωνσταντίνου καὶ στὰ τρία γένη μελοποιίας (είριμολογικό, νέο στιχηραρικό, παπαδικό) εἶναι δομημένα μὲ βάση τὶς λιτὲς καὶ σύντομες γραμμὲς τῶν κλασικῶν διδασκάλων τοῦ ι' καὶ ιⅢ' αἰώνα, μὲ μιὰ συχνότερη χρήση τῶν φθορῶν καὶ πλατύτερη μελωδικὴ ἔκταση τοῦ μέλους, στὴν προσπάθεια ἀπόδοσης τῶν νοημάτων. Ἀπὸ τὸν κανόνα ξεφεύγουν μόνο οἱ πρῶτες (καθὼς ἀκολουθοῦν πάντα καὶ δεύτερες συντομότερες) μελοποιήσεις τῶν δοξαστικῶν τῶν αἵνων τῶν Κυριακῶν, ποὺ προσεγγίζουν τὶς θέσεις τοῦ παλαιοῦ στιχηραρικοῦ γένους μὲ πολλὰ στοιχεῖα τῆς προσωπικῆς ἀντίληψης τοῦ νῦν μελοποιοῦ, γιὰ λαμπρότερη φαλμωδηση, ποὺ πάντα προϋποθέτει καὶ πρέπουσα συστηματικότερη ἑτοιμασία τοῦ χοροῦ. Στὸ ἵδιο ἐπίπεδο κινοῦνται καὶ κάποιες μελοποιήσεις τοῦ β' τόμου τοῦ ἔργου σὲ ἀκολουθίες ὅπως οἱ κατανυκτικοὶ ἐσπερινοί, κ.ἄ. Καὶ μπορεῖ μὲν νὰ διαφωνήσει κάποιος μὲ λίγες ἐπιμέρους ἐπιλογὲς θέσεων τοῦ μελοποιοῦ, διαχρίνει ὅμως καθαρὰ, ὅπως εἰπώθηκε, τὸν εὔστοχο στὶς πλείστες περιπτώσεις χωρισμὸς καὶ τονισμὸς τοῦ λόγου, ποὺ κάποτε φτάνει ὡς τὸ σημεῖο νὰ ἀποκαλύπτει γιὰ πρώτη φορὰ τὸ πραγματικὸ νόημα μιᾶς φράσης ποὺ φάλθηκε ἀπειρες φορὲς μέχρι σήμερα μὲ καταστρατήγηση τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, χωρὶς κατανόηση.

Στὸ κείμενο τῶν ὅμνων παρουσιάζονται λίγες ἀλλαγές, πάντα κατὰ τὶς ἐπιταγὲς πάλι τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς Θεολογίας, ὅπως ἐλέγχονται ἀπὸ τὴν πλούσια χειρόγραφη παράδοση τῶν Τριωδίων. Εἶναι πολὺ γνωστὸ δτὶ οἱ ἀρχέτυπες ἐκδόσεις τῶν λειτουργικῶν κειμένων στηρίχηταν ἐλλειπῶς στὴ χειρόγραφη παράδοση καὶ οἱ ἐπανεκδόσεις ποὺ ἀκολούθησαν, ἐπανέλαβαν τὰ λάθη καὶ τὰ ἐπηγέρησαν. Δυστυχῶς, πέραν τῆς πρὸ διλίγων ἐτῶν γενομένης ἐκδόσεως τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Ἐβδομάδος ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ ἐπιμέλεια τοῦ π. Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ ἐπίσης μνημονεύθεντος Ἀνθολογίου τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν πάλι μὲ ἐπιμέλεια τοῦ ἴδιου, οἱ ὑπόλοιπες ἐκδοτικὲς προσπάθειες δὲν προσέφεραν τὰ ἀναμενόμενα στὸν τομέα αὐτόν.

Τέλος, ἀκρολογῶ περὶ τῆς δόμησης τοῦ ἔργου, πρῶτα ἀπὸ πλευρᾶς ἐμφάνισης, ὅσο καὶ κυρίως ἀπὸ πλευρᾶς τῆς ἄριστα χρηστικῆς διάρθρωσής

του, ίδιαιτερα τοῦ β' τόμου ποὺ ἀποτελεῖ μοναδικὸ συγγραφικὸ κατόρθωμα στὴν ιστορία τοῦ μουσικοῦ βιβλίου! Γιὰ μὲν τὴν ἐμφάνιση, σημειώνω τὴν ἐκ πρώτης ἥδη νεότητος συγκρότηση τοῦ γραφέα, ποὺ παρουσιάζεται νὰ χρησιμοποιεῖ καὶ σήμερα τὴν ίδια «τυπογραφική» δόμηση τῶν χειρογράφων του σὲ τόμους ποὺ ἔγραψε 53 χρόνια πρίν! "Οσο γιὰ τὴ χρηστικὴ διάρθρωση, προτέρεπτα τοὺς εἰδήμονες τῆς ὑπερχιλιόχρονης καδικογραφικῆς-χειρόγραφης παράδοσης τῆς φαλτικῆς, τὴν ὅποια ἔζήλωσε καὶ συνεχίζει ὁ π. Κωνσταντίνος, νὰ τὴ συγκρίνουν μὲ αὐτὴν τῶν κωδίκων τοῦ Ἀντωνίου ιερέως, Οἰκονόμου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας στὰ τέλη τοῦ Ιζ' καὶ στὶς ἀρχές τοῦ Ιη' αἰῶνος, ὅπου ἐπίσης μὲ θαυμαστὴ πληρότητα παρουσιάζεται τὸ ίδιο φαινόμενο. Εἶναι κι αὐτὸ ἔνα στοιχεῖο ποὺ μεταφέρουν ἀκέραιο μέχρι σήμερα οἱ αἰῶνες: ἡ προσφορὰ τῶν αληθικῶν μας στὴν ἔξελιξη καὶ διάδοση τῆς φαλτικῆς.

Τὸ Προοίμιο αὐτὸ δὲν θὰ μακρύνει ἄλλο. "Ηδη θίχτηκαν καὶ κάποια θέματα γιὰ τὰ ὅποια προιογίζει ὁ ίδιος ὁ συγγραφεύς, καὶ δὲν θὰ ἥταν πρέπον νὰ ἐπικαλυφθοῦν. "Ενα ἀκροτελεύτιο μόνο θαρρῶ πῶς ἀρμόζει νὰ μὴν παραληφθεῖ: Εἶναι θεμελιωμένη ἡ πεποίθηση μου πῶς μὲ τὴν παροῦσα ἀπαρχὴ τῶν ἐκδόσεων τῶν μουσικῶν βιβλίων τοῦ κυρίου Κωνσταντίνου ιερέως Παπαγιάννη (ἥ ὅποια –σὺν Θεῷ– θὰ συνεχιστεῖ στὸ ἐγγὺς μέλλον μὲ τὴν τρίτη μουσικὴ Παρακλητική), δίδεται ἀφορμὴ γιὰ σεμνοπρεπῆ πρόοδο στὴ σπουδὴ τῆς λειτουργικῆς καὶ τῆς φαλμώδησης στὴ λατρεία μας. Καὶ κατὰ τοῦτο, πρέπουν ταπεινόφρονες χάριτες στὸν πονήσαντα, καὶ εὐχὲς γιὰ μακροημέρευση καὶ πολλαπλὴ τέτοια δημιουργία. Ταυτόχρονα, εὐκταίο εἶναι νὰ ἐκδηλωθεῖ ἐνδιαφέρον γι' αὐτὴν, ἀπὸ πιὸ ἐπίσημα καὶ ἀποδεδειγμένα εὐαίσθητοποιημένα πρόσωπα.

Εἶναι κι αὐτὸ κάτι ποὺ θὰ γεμίσει χαρὰ καὶ ἐλπίδα τοὺς συνειδητοὺς διαχόνους τοῦ καίριου καὶ ιστορικοῦ τούτου ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ χώρου καὶ μαζὶ –ᾶς μοῦ ἐπιτραπεῖ– καὶ αὐτὸν ποὺ ὀνέλαβε τὴν πρωτοβουλία καὶ τὸν ὅποιο κόπο, τὸν καὶ προοιμιαστή, τῆς ἐκδοσῆς τοῦ δίτομου αὐτοῦ ἔργου.

γ' Αὔγούστου .βγ'

Ἐμμανουὴλ Στ. Γιαννόπουλος
Δρ. Βυζαντινῆς Μουσικολογίας
α' φάλτης Ι.ν. Ἀγίων Δώδεκα Αποστόλων
Θεσσαλονίκης